

17 | WERNER ROLEVINCK, *Fasciculus temporum* (Nederlandse vertaling).

Utrecht: Johan Veldener, 14 februari 1480

Folio: 338 f. Latere gemarmerde kalfsledeband, vergulde rug, vergulde randen, rode sneden, marmeren rugbladen.

Inc. B 1.568

WERNER ROLEVINCK (1425–1502) was een van de laatste grote beoefenaars van een genre van geschiedschrijving dat tijdens de Middeleeuwen bijzonder populair was: de universele kroniek. Werner Rolevinck werd geboren in Laer in Westfalen en studeerde rechten aan de universiteit van Keulen. Later trad hij binnen in het kartuizerklooster van Sint-Barbara te Keulen. Hij leefde er teruggetrokken uit de wereld en kon zich helemaal aan zijn literaire activiteiten wijden. Hij schreef veel en behandelde uiteenlopende thema's zoals bijbelexegese, hagiografie, prediking, geschiedenis of rechtspraak. We besteden hier vooral aandacht aan zijn werk als historicus. Werner Rolevinck is immers nooit in de vergetelheid geraakt dankzij zijn *Fasciculus temporum*, waarin hij de geschiedenis van de wereld schetst vanaf de schepping tot de jaren 1470, toen hij het werk schreef. De wijze waarop de tekst is gestructureerd, is typisch voor de middeleeuwse opvatting van de geschiedenis. Rolevinck neemt de geboorte van Christus als vertrekpunt en brengt het relaas van de gebeurtenissen die zich vanaf dat tijdstip hebben afgespeeld, enerzijds door vooruit te gaan tot het einde van de vijftiende eeuw, anderzijds door terug te keren in de tijd tot het verhaal van de schepping. De parallel die hij op deze manier tot stand brengt tussen het Oude en het Nieuwe Testament is verre van onschuldig. De middeleeuwse denkers waren inderdaad van mening dat het Oude Testament het Nieuwe aankondigde en dat dit laatste op zijn beurt het Oude Testament bevestigt. We noemen deze manier van denken de 'typologie'.

Deze dubbele reis door de eeuwen brengt enkele problemen op het vlak van lay-out met zich mee, vooral wanneer men deze tekst toegankelijk wil maken zonder de door de auteur vastgestelde chronologische orde te verstoren. Alleen een vindingrijk typograaf is erin geslaagd deze uitdaging met succes aan te gaan. De enige oplossing bestond erin de volgorde van de gebeurtenissen uit de Bijbel

*Deus Rex Appartient A monsi' Le
Conte de Namur & Torque*

om te keren ten opzichte van de gebeurtenissen na Jezus' dood. Na een eerste mislukte poging van Nicolaas Götz publiceerde de Keulse drukker Arnold Ther Hoernen in 1474 een versie die beantwoordde aan de bedoelingen van de auteur. We kunnen ons echter afvragen of Ther Hoernen, die bekend stond als een drukker zonder groot talent, werkelijk deze ingenieuze lay-out heeft bedacht. Blijkbaar zou dat niet het geval zijn geweest en wordt veeleer aangenomen dat Johan Veldener, een arbeider in de drukkerij van Ther Hoernen, op zijn centje de

technische moeilijkheden die deze publicatie stelde wist op te lossen. Het boek verscheen onmiddellijk vóór zijn vertrek naar Leuven, waar hij in 1475 een nieuwe versie van het *Fasciculus temporum* drukte die grote gelijkenissen vertoonde met het model van Keulen maar toch ook enkele verschillen bevatte. Deze incunabel wordt overigens beschouwd als het eerste geïllustreerde boek dat ooit in België is verschenen. Waarschijnlijk als gevolg van de onzekere politieke context na het overlijden van Karel de Stoute in 1477, vestigde Johan Veldener zich daarna in Utrecht,

13

Edigoy was die vijfte coninc szechenti
oung ende sey regnerende. wacy die eijdey
al see sache ende wesse dattet volck na sijnre
doet sey eerde vore god doende sey sacra
Eij toe sijnre eijdey macten si alle eest sebon
sprak ey ludimeluy. Desey edigoy nauoelch
dine rjell Ehimais bi welkes griffde
si oecel na sijnre doot sacrae dedey.

Die oude stede Eijre were op die
moestel ghesche Eijre is voor wacy
ghewest dusine die henderet jare.

Die gude vifont gods adiafuy were ghesey in des conincs nuus ghijfjaar
ij? h? gegelij

Neca dat in adiafuy legu jare is gecome van die gude ghude des ouer sey
gods ey woort B ontfenker se hge op die mensche gheliche wane doe legon
ney die antwoerdey ons sey der bekrisste eyfisi als Gungulimus seyt int. gvi.
doel van die stede gde.

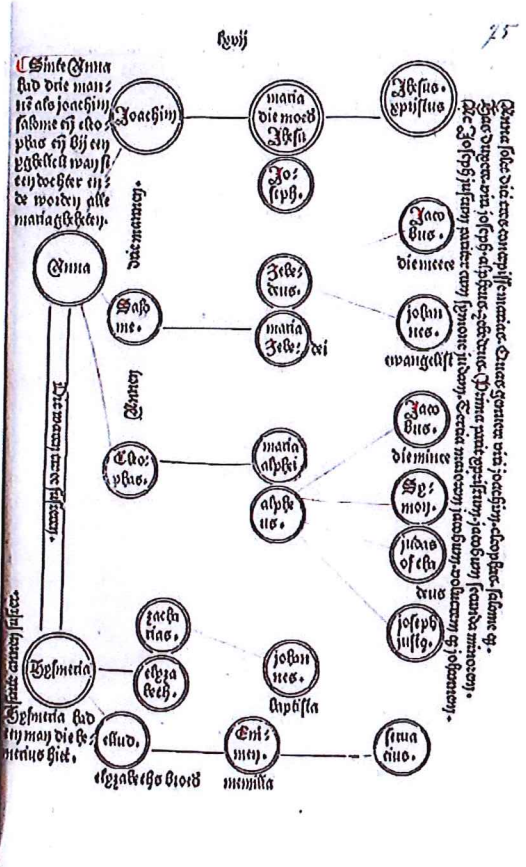
Ma dat sany doot was doe nany adiafuy die vijff Eijfuy
ey van seer is veel volcke ghecomen alsnuy hest genesse int eyg
capittel.

De se was dre amno: Dese agar was adiafuy
moey. macy vader. diniswacche ey ter legker
ay va sany sijnre sijnre vore
way hi bi seer ey seyn sijnre
dare wel coningey of quame.

Ma dat zodoma ey gos
moora ver sijnre wacy. Eij hant edef na sijn
Ende hsh dioneluy ghewordy was doe
way hi bi sijn ewe docten ey lde ey
seydare twee coninc rjelle of quamey hi
was ey hgeij ende wesse dattet may hi ver
dinde vandy eyghen wistire te wacy Gij
Qdiafuy wistire were.

Agny Qtoad is vader vandy moabilen.

Agny. Eij hant edef na sijn
vobes doot Eij hant
Ed hant edef na sijn
vobes doot Eij hant
Ed hant edef na sijn
vobes doot Eij hant

waar hij zich specialiseerde in het drukken van boeken in het Nederlands. In Utrecht verscheen de eerste Nederlandse vertaling van het *Fasciculus temporum*; het gaat om de editie die we hier tentoonstellen. Deze versie bevat teksttoevoegingen over de geschiedenis van de bisdommen Utrecht, Brabant, Holland en Zeeland. Het boek kende onmiddellijk een groot succes.

De Nederlandse versie van het *Fasciculus temporum* werd verspreid in verschillende lagen van de samenleving: de burgerij, geestelijken, ambtenaren van de Bourgondisch-Habsburgse Staat, en ook bij de adel, zoals blijkt uit het handgeschreven exlibris van de eerste helft van de zestiende eeuw op het laatste folio van het exemplaar dat we hier voorstellen: 'Cestuy Livre Appartient à monsieur] Le Conte de hautkerque (dit boek behoort toe aan de heer graaf van Hautkerque)'. Wie gaat er achter deze titel schuil? Het gebied van Hautkerque (Frankrijk, Département du Nord) kwam in het bezit

van de familie van Hoorne tijdens de vijftiende eeuw, bij het huwelijk van Arnold van Hoorne met Johanna van Hondschote, erfgename van het gebied van Hautkerque. Behoorde dit boek dan toe aan Maximiliaan van Hoorne, die zijn vader in 1505 opvolgde als graaf van Hoorne en die in 1542 overleed? Op basis van de datering van het geschrift is dit perfect mogelijk, ook al mogen we niet uitsluiten dat voornoemd eigendomsmerk afkomstig is van Maarten van Hoorne (1570) – zoon van Maximiliaan en wapenhef van de familie van Hoorne na het overlijden van zijn vader. Het exlibris vermeldt immers niet de voornaam van de graaf van Hautkerque. Wat er ook van zij, dit boek is belangrijk voor de ontwikkeling van de samenstelling van de bibliotheken van de hoge adel in de Oude Nederlanden tijdens de zestiende eeuw. Het zou immers ondenkbaar zijn geweest tijdens de vorige eeuw gedrukte boeken te hebben aangetroffen in een dergelijke bibliotheek, daar de bibliofelen in de

Bourgondische invloedssfeer een zekere afkeer voelden voor gedrukte werken.
RA

LITERATUUR
Polain 1932-1978, nr. 3379. Hellinga 1973. Johaneck 1999. Van Thienen, Goldfinch 1999, nr. 1883. Cools 2001.